

Ks. JERZY KUŁACZKOWSKI
Lublin

Przejawy czci i szacunku okazywane rodzicom, wyrazem prawidłowego wychowania dziecka w ujęciu Księgi Syracha

Powszechnym zjawiskiem, zataczającym coraz szersze kręgi w obecnej rzeczywistości, jest zanik wśród młodzieży i dzieci poszanowania wszelkich autorytetów, w tym podstawowego, którym jest autorytet samych rodziców. Takie właśnie trędy są promowane przez wiele instytucji społecznych, a co najbardziej niepokoi, nawet przez ośrodki oświatowe¹. Wobec takiej sytuacji musi pojawić się pytanie, czy takie działania są stosowne i zgodne z wymogami prawidłowego rozwoju człowieka, czyli czy takie zachowania młodzieży i dzieci, są wyrazem ich właściwego wychowania. W czym, tak naprawdę, wyrażać się powinno efektywne wychowanie, którego wyrazem winna być dojrzałość człowieka? Na to pytanie należy odpowiedzieć w pierwszej kolejności, aby szereg działań wychowawczych, podejmowanych współcześnie, nie stało się bezowocne, ale aby przyniosło oczekiwane rezultaty. Pomocą w szukaniu odpowiedzi na postawione pytanie, będzie tu służyć Księga Mądrości Syracha, która napisana jako jedna z ostatnich w Starym Testamencie², podsumowuje wcześniejsze tradycje i przez to staje się jakby syntezą wszystkich tam zawartych myśli, podejmujących zagadnienie skutecznego wychowania³.

¹ P. BERNARDIN, *Machiavel nauczycielem*, Komorów 1997, s. 53–121.

² H. FORSTER, *The Date of Ecclesiasticus*, „The Anglican theological Review” 41 (1959), s. 1–11; A.A. DiLELLA, *Conservative and Progressive theology. Sirach and Wisdom*, CBQ 38 (1966), s. 401; L. KRINETZKI, *Das Alte Testament. Eine theologische Lesehilfe*, t. III, Freiburg 1968, s. 232.

³ Autor księgi dokonał syntezy wiedzy, jaką daje mądrość i objawienie Boże, a zwłaszcza Prawo Mojżeszowe. Dlatego też jest on nazywany mędrcelem i teologiem (J. MARBOCK, *Weisheit*

1. Ogólna zachęta do okazywania rodzicom czci i szacunku

Jedną z sentencji, wskazujących na efekt skutecznego wychowania jest Syr 3,8:

im Wandel. Untersuchungen zur Weisheitstheologie bei Ben Sirah, Bonn 1971, s. 174–175). Księga zawiera szereg pouczeń mądrościowych, dotyczących wielu przejawów życia religijnego, moralnego i społecznego, ludzi współczesnych autorowi. Uwagi te dotyczą codziennego postępowania człowieka i pomagają mu ocenić krytycznie wszystko, z czym człowiek musi się stykać w różnych sytuacjach swojego życia. Autor nie pomija nawet, jak mogłoby się wydawać, spraw drugorzędnych i wydawałoby się błahych. Nauki te są podawane bez wyraźnego rozplanowania. Niemniej jednak, na podstawie charakterystycznych pochwał, bądź to mądrości i karność, bądź też prawa, rozpoczynających poszczególne odcinki dzieła, cały materiał księgi, oprócz prologu, można podzielić umownie na pewne grupy zagadnień. Ogólnie można stwierdzić, że dzieło to należałoby określić podręcznikiem praktycznej filozofii życia, lub też jednym z najstarszych podręczników etyki objawionej (V. HAMP, *Das Buch Sirach oder Ecclesiasticus*, w: *Echter Bibel 4*, Würzburg 1959, s. 571). Jakkolwiek bowiem Syrach nie podaje swojej nauki w sposób wyraźnie systematyczny, to jednak zamieszcza cały szereg praktycznych wskazań, dotyczących wszystkich najważniejszych przejawów życia ludzkiego. Podejmuje on również niektóre problemy o charakterze głębszym i podaje ich rozwiązanie na poziomie ówczesnych pojęć religijnych i moralnych. Księga ta, jako dzieło mądrościowe, posługuje się elementami stylistycznymi, charakterystycznymi dla tej grupy. Występują tu więc takie elementy charakterystyczne, jak: napomnienia (proste lub uzasadnione), przestrogi, przysłowia, sentencje, przypowieści liczbowe, porównania, pytania retoryczne, pochwały, złorzeczenia, itp. Elementy te wchodzi w skład tekstów dłuższych, o formie poetyckiej (rytmika, paralelizm członów), która jednakże dość często odbiega od zasad klasycznej poezji hebrajskiej. Oprócz form ściśle mądrościowych, Księga Syracha zawiera również elementy występujące w innych utworach biblijnych, zwłaszcza w psalmach (hymny, modlitwy, pieśni dziękczynne) i w Pismach Proroków (mowy karcące i groźby). Księga posiada zatem bogatą formę poetycką o wykształconym stylu. Syrach jako mędrzec, nie tylko uwzględnia osiągnięcia swoich poprzedników, ale dochodzi do oryginalnych ujęć własnych, polegających głównie na umiejętnym łączeniu zasad mądrościowych z teologią i historią zbawienia. Jako znawca Pisma Świętego potrafi nie tylko je komentować, ale przede wszystkim wydobywać z jego treści, prawdy objawione, które stanowią podłoże dla jego mądrościowych refleksji, pouczeń i praktycznych wskazówek. Należy podkreślić, że mądrość prezentowana przez Syracha, ma wyraźne zabarwienie religijne i zmierza do kształtowania postaw życiowych, zgodnych z Prawem. W swojej twórczości, uwzględnia problemy ludzi, zagrożonych wpływami kultury laickiej, hellenistycznej, by ich uodpornić, przez dostarczenie im wiedzy o Bożej mądrości i przez konkretne wskazówki, dotyczące prawidłowego postępowania. Szczególną zasługą tego mędrca jest to, że wielostronnemu i często niespokojnemu rozwojowi izraelskich prawd teologicznych po niewoli babilońskiej, potrafił nadać kształt ostateczny i trwały. Dokonał wspaniałej syntezy zagadnień dotyczących religii, mądrości, prawa i moralności, wyznaczając człowiekowi właściwe miejsce, w zbawczych planach Bożych.

Synu, czcij swego ojca słowem i czynem,
aby spoczęła na tobie pełnia błogosławieństwa.

Napomnienie to wzywając do okazywania szacunku rodzicom w ten sposób, kładzie nacisk na serdeczność i szczerłość relacji syna do rodziców. Słowa (grec. λόγια) są zazwyczaj ściśle połączone z osobą, która je wypowiada. Biblia nie uważa słowa ludzkiego jedynie za dźwięk lub zwykły środek porozumiewania się ludzi pomiędzy sobą. W słowie człowiek wypowiada samego siebie, udziela się drugiemu człowiekowi, pozwala siebie zrozumieć. Słowo jest zatem wyrazem osoby. Uczestniczy ono w dynamizmie całej osoby i posiada swoistą skuteczność⁴. Dlatego też tak ważne jest znaczenie słowa w postępowaniu człowieka⁵. Może ono przynosić człowiekowi je wypowiadającemu zaszczyt lub hańbę (Syr 5,13). Posiada także władzę nad śmiercią i życiem (Prz 18,21) Słowo jest jak kamień probierczy w ocenie wartości człowieka, dzięki niemu można poznać człowieka (Syr 27,4-7). Jako tak ogromna wartość słowo może być użyte dobrze lub źle. W przeciwieństwie do grzeszników i niemądrych, ludzie mądry powinni umieć dysponować w sposób właściwy swymi słowami⁶.

Słowa wypowiedane do ojca i matki winny więc płynąć z „wnętrza syna” i mieć swe źródło w jego „sercu” Słowom skierowanym do ojca i matki,

⁴ J. HEMPEL, *Die israelitischen Anschauungen von Segen und Fluch im Lichte altorientalischer Parallelen*, ZMDG 79 (1925), s. 20–110.

⁵ A. GRABNER-HAIDER, *Słowo*, PSB, kol. 1204–1205.

⁶ Słowo właściwie wypowiedziane, trafna odpowiedź, to skarb i radość prawdziwa (Prz 15,23; 25,11; Koh 3,7). Należy więc czuwać nad swoimi słowami (Syr 1,24), umieć umiarkować swój język, a w razie potrzeby „założyć zamek na usta” (Syr 28,25; Ps 39,2; 141,3). Do tych wskazań należy dołączyć mądrość i dobroć, jak to czyni doskonała niewiasta (Prz 31,26). Tak kierowane słowo ludzkie, będzie niczym głęboka woda, jak potok obfitujący w wody, jak źródło życia (Prz 18,4; Pwt 32,1-2), usta bowiem mówią z „przepełnionego serca”. Jednakże człowiek może używać słowa w sposób niewłaściwy. Człowiek nieumiarkowany w mówieniu (Prz 10,19; 29,20), którego bez przerwy trzymają się głupie żarty (Prz 10,8; 13,3), który nie potrafi być dyskretnym (Prz 20,19), budzi odrazę (Syr 20,5-8). Po bezładnej paplaninie można poznać głupca (Syr 20,18-19), jak również fałszywego przyjaciela (Hi 6,26). Słowa ludzi przewrotnych są okrutną zasadzką (Prz 12,6). Człowiek mądry powinien się wystrzegać mówienia źle (Syr 5,14), ponieważ język pociąga za sobą więcej ofiar niż miecz (Prz 1,18; Syr 28,17-18). Słowa donosicieli są przyjmowane, jak przysmaki (Prz 26,22), lecz zadają one bardzo bolesne rany. W psalmach występuje bardzo wyraźne potępienie złoźreczeń i kalumni (Ps 5,10; 10,7). Należy się zatem obawiać bluźnierstw, słów nieczystych i krzywoprzysięstwa (Syr 23,12-21), aby nie dochodziło do nadużyć, Syrach doradza zmniejszyć do minimum liczby przysięg (Syr 23,7-11). A. FEUILLET, *Słowo ludzkie*, STB, s. 884–885.

powinny towarzyszyć czyny (grec. ἔργον). Hebrajski wyraz מַעֲשֵׂה, odnosi się do każdego czynu ludzkiego, zwłaszcza dobrego⁷ Uczynki wypływają i są następstwem usposobienia człowieka, które pod względem etycznym jest ważniejsze niż same uczynki (Iz 1,10-11)⁸. Impulsem czynów człowieka powinna być nie tyle wewnętrzna presja, ile raczej wola Boża. Ta wola została objawiona człowiekowi, jeszcze podczas stworzenia (Rdz 2,15-16). Dzieła człowieka powinny zatem przybrać postać czegoś, co wypływa z działania Bożego. Ze strony człowieka dzieła te wymagają wysiłku, zaawansowania się i wyboru. Wola Boża jest przedstawiona wolności człowieka, jako konkretne prawo, które domaga się posłuszeństwa od człowieka.

Do pierwszych obowiązków człowieka, wyrażających jego działanie, należy zrodzenie potomstwa i praca. Człowiek jest zobowiązany zrodzić potomstwo, aby zaludnić ziemię (Rdz 1,28). Człowiek powinien także podjąć pracę, aby panować nad ziemią (Rdz 1,28)⁹ Oba te procesy zostają zakłócone od momentu grzechu pierworodnego. Uczynki ludzi stają się, od tego momentu, niejasne. Profanuje on bowiem, niekiedy cały proces rodzenia potomstwa (Rdz 1,26-27), lub też oddaje cześć boską, dziełom rąk ludzkich. Prawo, ze swoimi przepisami, próbuje zapobiec tego rodzaju degradacji dzieła człowieka. Równocześnie zobowiązuje ono człowieka do spełniania wielu innych uczynków, wśród których do najważniejszych można zaliczyć uczynki miłosierne względem bliźnich, dawanie jałmużny, nawiedzanie chorych, grzebanie umarłych.

Wszystkie uczynki ludzkie powinny pomnażać chwałę Boga. Taki jest ich cel. Uczynki odgrywały bardzo ważną rolę w relacji rodzice-dzieci. Syrach nie mówi o jakie konkretnie uczynki tu chodzi. Pozwala to wyciągnąć wniosek, że obowiązki dzieci wobec rodziców były powszechnie znane. Z innych tekstów biblijnych wiadomo, że syn powinien czynami rąk swoich opiekować się rodzicami (Tb 14,13), dbać o utrzymanie i wyżywienie starszych rodziców (Rt 2,2), pomagać ojcu w zdobywaniu codziennego chleba (Sdz 6,11; Prz 6,8), solidnie pracując, ubogacać materialnie rodzinę (Prz 13,11; 24,27) i siebie, gdy jest dorosły, aby nie ograbiać rodziców (Prz 28,24), pochować ich ze czcią (Tb 14,11), itp.

⁷ W. GESENIUS, *Hebräisches und Aramäisches Handwörterbuch über das Alte Testament*, Leipzig 1905¹⁴, s. 406.

⁸ G. HIERZENBERGER, *Uczynki*, PSB, kol. 1354.

⁹ F. AMIOT, X. LEON-DUFOUR, *Uczynki*, STB, s. 1006–1007.

2. Konkretnie formy czci i szacunku okazywane rodzicom

Kolejną ważną myśl w tej dziedzinie podaje Syr 3,7:

Kto się Pana boi, ojca szanuje
i służy jakby panom tym, którzy go zrodzili.

Sentencja ta podaje ważną myśl, że na szacunek wobec rodziców może zdobyć się tylko syn pobożny. Tą konkretną formą pobożności jest δουλεύω, usługiwanie. Wyraz ten w stosunkach międzyludzkich, jest używany zasadniczo na określenie dwu konkretnych, lecz różnych sytuacji. Z jednej strony określa się nim stan, w jakim znajduje się niewolnik, znany w swym sposobie życia ze świata pogańskiego. Wówczas człowiek jest traktowany, tak jak zwierzę lub rzecz. Z drugiej strony określa stan sługi, którego położenie zostało określone prawem ludu Bożego. W łonie tego ludu, niewolnik jest pełnym człowiekiem. Ma swoje miejsce w rodzinie i jako prawdziwy sługa może się stać powiernikiem¹⁰, a nawet spadkobiercą (Rdz 24,2; 15,3). Słownictwo staje się tu wieloznaczne. Czasowniki עָבַד (hbr.) i δουλεύειν (gr.), odnoszą się do obydwu sytuacji¹¹. Wyraz ten ma unaoczniać związki osobowe. Służyć oznacza, całą swoją egzystencją zaangażować się po stronie drugiego człowieka i pozwolić się określić ze względu na niego. Biblia uznaje tę postawę, za istotną cechę człowieka. Ponieważ człowiek jest osobą wolną, dlatego jego odpowiedzialności pozostawiony jest wybór sposobu służenia¹².

Syn dostrzega w rodzicach swoich panów, od których zależy jego życie i powinien się do nich odpowiednio ustosunkować. Mędrzec mówi tu o uznaniu władzy rodziców, którym syn powinien służyć, czyli wypełniać ich wszystkie polecenia, podobnie jak niewolnik służy swemu panu. O ile jednak niewolnik czyni to z lęku, o tyle syn powinien czynić to z szacunku, wiedząc, że służba ta przynosi mu zaszczyt (Pwt 6,13; 13,5)¹³.

Wyrażenie φοβέομαι τόν κύριον, „bać się Pana”, jest równoznaczne z wyrażeniem „być pobożnym”, gdyż w praktyce oba te zwroty utożsamiają się.

¹⁰ M. FILIPIAK, *Spoleczna i prawna sytuacja niewolników w Starym Testamencie*, RNS 9 (1981), s. 273–286.

¹¹ C. AUGRAIN, M.F. LACAN, *Służyć*, STB, s. 889–890.

¹² G. HIERZENBERGER, *Służenie*, PSB, kol. 1214.

¹³ G. HAUFE, *Das Kind im Neuen Testament*, TL 9 (1979), s. 628; P. VAN IMSCHOT, *Theologie de L'Ancien Testament*, t. II: *L'homme*, Tournai 1956, s. 258–259.

Bojaźń Boża (hbr. יְהוָה יִרְאָה) opiera się na posłuszeństwie woli Boga i jest wyrazem uznawania zależności życia ludzkiego od Boga¹⁴. Bojaźń bożą należy zatem rozumieć jako ufność wobec Boga. Bóg objawiając się ludziom nie ma zamiaru ich terroryzować, ale podtrzymuje ich na duchu (Sdz 6,23; Dn 10,12, Rdz 15,1; 26,25). Nawet gdy temu objawieniu towarzyszą różnorakie zjawiska naturalne (Wj 20,18; Rdz 28,17; Iz 2, 10.19; Mdr 5,2). Zjawiska te miały rodzić szacunek i postawę adoracji wobec Boga (Sdz 6,22n; Iz 6,5)¹⁵. Celem tych znaków było zawsze doprowadzenie człowieka do głębokiej wiary. Opierając się na zaufaniu, jakie pokładali w Bogu prawdziwi Jego czciciele, usunęli ze swych serc wszelką bojaźń (Ps 23,4; 27,1; 91,5-13). Bojaźń Boża staje się z czasem synonimem religii. Jest ona związana z miłością Bożą, z zachowaniem przykazań Bożych, ze służbą Bogu (Pwt 6,2.5.13). Izajasz widzi w bojaźni Bożej, jeden z owoców Ducha Bożego (Iz 11,2). Jest ona w ujęciu mędrców początkiem mądrości (Prz 1,7; Ps 111,10). Syrach cytuje długą listę jej przymiotów, z których wynika, że w praktyce należy ją utożsamiać z pobożnością (Syr 1,1-20). Z tego względu zasługuje na pochwały, których jej nie szczędzą bardzo liczne psalmy (Ps 111,1; 128,1). Na życzliwość Bożą, czyli pełną miłosierdzia miłość Boga, człowiek również powinien odpowiedzieć miłością. Ten, kto boi się Boga i posłusznie idzie drogą wskazaną przez Niego, zasłuży sobie na szczęście i błogosławieństwo (Ps 1,3)¹⁶. Z miłości do Boga powinna wypływać braterska miłość do innych ludzi, będąca odbiciem dobroci Boga i Jego troski o ubogich. Człowiek wierzący wie, że tylko pobożność, wyrażająca się w posłuszeństwie Bogu, miłowaniu Go i równocześnie miłowaniu bliźnich, może mu zapewnić życzliwość Bożą, otwierającą drogę do różnych dobrodziejstw (Syr 1,11-20). Na niej właśnie opiera całą swoją religijność¹⁷.

Usługiwanie rodzicom, jako przejaw szacunku i czci wobec nich za trud obdarzenia życiem i wychowanie, ściśle jest połączone z pobożnością. Tylko człowiek pobożny będzie odznaczał się taką postawą. Podobną myśl zawiera Syr 3,6:

Kto poważy ojca, będzie żył długo,
kto słuca Pana, matce zapewni pokój.

¹⁴ N. FUGLISTER, *Frömmigkeit*, BL, s. 497–498.

¹⁵ P. AUVRAY, P. GRELOT, *Bojaźń Boża*, STB, s. 90–91.

¹⁶ K. GOUDERS, *Bojaźń Boża*, PSB, kol. 122.

¹⁷ M. LACAN, *Pobożność*, STB, s. 688.

Syrach podkreśla tu związek, jaki istnieje pomiędzy czcią okazywaną matce i pobożnością. Ponieważ cześć oddawana rodzicom, wiąże się z pewnymi wyrzeczeniami i wysiłkiem, nie każdy może się na to zdobyć. Jest to cechą jedynie człowieka pobożnego¹⁸ Wyrażenie „posłuszeństwo Panu” (grec. *εἰσακούειν τοῦ κυρίου*), nie wyraża wymuszonej uległości i biernego poddania się. Ale jest to dobrowolne przyłgnięcie do planów Bożych, niekiedy okrytych tajemnicą ale objawianych przez słowo. Jest to zatem postawa życiowa, nastawienie człowieka określające jego życie. Nie chodzi tu o czysto intelektualno-abstrakcyjne przyjmowanie za prawdę zdań, wyobrażeń i wypowiedzi¹⁹

Cały świat stworzony ukazuje władzę Boga nad nim i skłania człowieka do uznania Boga jako władcy wszechświata²⁰ Równocześnie zachęca go do poddania się jego prawom (por. Syr 42,23; 43,13-26; Ba 3,34-35; Ps 104,4). Posłuszeństwo to jest szczególnie ważne od momentu grzechu pierworodnego, który zniszczył harmonię w stworzonym przez Boga świecie (por. Rdz 3). Bóg pragnie na nowo wprowadzić ład i porządek do świata, dlatego posłuszeństwo człowieka wobec Boga, rozumiane jako ufność Bogu, przyjęcie Jego zamiarów przemiany świata, jest niezwykle ważne ponieważ włącza człowieka w ten zamiar Boży. Dzieje się to przez całą historię zbawienia (Rdz 12,1; 17,1; 22,2; Wj 24,7; Pwt 11,13.22; Ps 19,8-11)²¹

Ideę posłuszeństwa Bogu, wzmacnia słowo użyte na określenie Boga (grec. *κύριος*)²². Wyraz ten znaczył pierwotnie właściciela niewolników, pana podbitych ludów, prawnego opiekuna. W hellenizmie terminu tego używa się także później na określenie bogów, w znaczeniu, że do nich należą władza i prawo. W LXX wyraz ten jest głównie odpowiednikiem Bożego imienia — Jahwe i wyraża świadomość, że należy się do tych, którzy czczą i wyznają Jahwe, jako swojego Boga²³ Stary Testament na określenie imienia Boga, posługuje się także słowem *Adonai*²⁴

¹⁸ M. LOHR, *Bildung aus dem Glauben. Beiträge zum Verständnis des Lehrreden des Buches Jesus Sirach*, Bonn 1975, s. 36.

¹⁹ A. GRABNER-HAIDER, *Posłuszeństwo wiary*, PSB, kol. 1005.

²⁰ M. METZGER, *Himmlische und irdische Wohnstadt Jahwes*, UF 2 (1970), s. 139–158; J. NELIS, *Gott und der Himmel im Alten Testament*, ConcD 15 (1979), z. 3, s. 150–156.

²¹ C. AUGRAIN, J. GUILLET, *Posłuszeństwo*, STB, s. 729.

²² G. QUELL, W. FOERSTER, *κύριος*, TWNT 3, s. 1038–1098.

²³ G. HIERZENBERGER, *Pan*, PSB, kol. 917.

²⁴ E. EISSFELDT, *יְהוָה, יְיָ, יְהוִה*, TWAT 1, s. 62–78.

Panowanie Jahwe, który jest królem (Wj 15,18), nie ogranicza się tylko do ludu, który On sobie wybrał (Wj 19,5; 1 Sm 8,7-8; 12,12). Jego panowanie nie jest podobne do panowania jakiegoś bóstwa kananejskiego. Przez królestwo Jahwe nie rozumiano także ani tytułu, ani instytucji, ani ściśle określonego państwa, ale Jego troskliwe przewodzenie ludziom i władzę działania wobec niego²⁵ Jako Pan wszechrzeczy, Bóg sprawuje swoją władzę na każdym miejscu dla dobra swojego ludu²⁶ (Pwt 10,14-18). Królowanie Boga rozciąga się na wszystkie stworzenia (Ps 97,5; 96,10; Iz 6,1-2; 1 Krl 22,19). Tytuł królewski Boga wyraża ideę zaufania, jakie służy Boga pokładają w jego absolutnej władzy (Am 7,2; Pwt 9,26; Ps 140,8)²⁷. Idea panowania Boga szczególnie urzeczywistni się w „dniu Jahwe”, w którym to Bóg pokona wszystkie wrogie moce i ustanowi powszechne swoje królestwo (Iz 11,6-9). W tym królestwie będą mieć udział wszyscy ludzie posłuszni Bogu (Iz 2,1-5; 26,6)²⁸ Cała apokaliptyka Starego Testamentu jest całkowicie skierowana na objawienie królestwa Bożego, które nieoczekiwanie przyjdzie na końcu czasów, najpierw jako sąd, a później jako zbawienie dla wszystkich sprawiedliwych²⁹ Tytuł *κύριος* w odniesieniu do Boga oznacza zatem Jego panowanie nad światem oraz Jego własne imię.

Ten, kto jest posłuszny Bogu, czyli przestrzega Jego praw, daje możliwość wypoczywania (grec. *ἀναπαύω*) swej matce. Życie człowieka jest związane z pracą, która została zadana człowiekowi przez Boga (por. Rdz 1-2)³⁰. Jednakże z chwilą popełnienia przez człowieka grzechu pierworodnego, praca wiąże się z trudem a nawet niejednokrotnie z cierpieniem i wyrzeczeniami. Jest to uciążliwe dla człowieka. Tradycja biblijna ukazuje zmienność losów człowieka i odkrywa sens tego zjawiska. To, co u ludzi jest przemijaniem, zbiega się razem, oczyszcza i osiąga harmonię w Bogu. Prawdziwy odpoczynek nie jest zaprzestaniem działania, lecz jego dopełnieniem. Tak rozumiany odpoczynek, już tu na ziemi zapewnia człowiekowi przedsmak nieba.

²⁵ W. EICHRODT, *Theology of the Old Testament*, t. I, London 1961, s. 39-41.

²⁶ A. STROBEL, *Myth in Old Testament*, Digest 14 (1966), s. 218-222; H. GROSS, *Weltherrschaft als religiöse idee im Alten Testament*, Bonn 1953, s. 14-15; R.B.Y. SCOTT, *Wisdom in Creation*, VT 10 (1960), s. 213-223.

²⁷ P. TERNANT, *Pan*, STB, s. 642.

²⁸ A. URBAN, *Panowanie Boga*, PSB, kol. 921.

²⁹ L. STACHOWIAK, *Królestwo Boże w najstarszych tradycjach Starego Testamentu*, w: S. ŁACH, M. FILIPIAK (red.), *Królestwo Boże w Piśmie świętym*, Lublin 1976, s. 11-16.

³⁰ M. RIBER, *Praca w Biblii*, Warszawa 1979, s. 43.

Bóg nakazuje poświęcić Mu jeden dzień odpoczynku bez względu na okoliczności (Wj 20,8; 34,21). Ten dzień jest znakiem uwolnienia narodu wybranego z niewoli egipskiej (Pwt 5,15). Ale równocześnie odpoczynek jest udziałem w odpocznieniu Stwórcy (Wj 31,17). Człowiek uczestnicząc w tym, sam zostaje uświęcony przez Boga (Ez 20,12) W ten bowiem sposób odświeżają się w człowieku obraz Boży. Dzień wypoczynku był przede wszystkim wezwaniem do radosnego wychwalania Stwórcy. Szczególny udział w tym akcie daje wierność przymierzu. Ono bowiem warunkuje odpocznienie już tu na ziemi. To zachowywanie przykazań wynikających z przymierza jest ową mądrością zapewniającą wytchnienie po wielu trudach (Syr 6,28; 24,7-11)³¹

Człowiek poddany Bogu zapewni odpoczynek swej matce. Oznacza to, że tylko taki syn zauważy trudy ponoszone przez matkę. Trudy te polegają na trosce o utrzymanie domu i są dla matki uciążliwe. Cały dom pozostaje bowiem pod jej opieką. Ona swą pracą (Prz 31,11-25) troszczy się o utrzymanie wszystkich (Prz 31, 11-14), zabiega o wyżywienie (Prz 31,15) i ubranie (Prz31,21n) dla każdego członka rodziny. Ciągłe doglądając porządku w domu (Prz 31,27) i dzieci, wprowadza je w życie przez wyrobienie w nich postawy pobożności (Prz 31,26)³². Syn, zwłaszcza dorosły, może matce w tym pomóc, przejmując część jej troski na siebie.

Szacunek, jakim syn darzy ojca i matkę, jest więc jednym z elementów pobożności. Człowiek wierzący wie, że tylko taka pobożność może mu zapewnić życzliwość Bożą, otwierając drogę do różnych dobrodziejstw Bożych (Syr 1,11-20) i na niej opiera całą swoją religijność.

Wezwanie do wielkoduszności i wytrwałości w okazywaniu szacunku zawarte jest w Syr 3,12³³:

Mój synu, zabiegaj o cześć swego ojca
i nie znieważaj go w żadnym dniu swego życia.

Pragnienie długiego życia jest jedną z właściwości człowieka. Lecz to pragnienie zostaje ograniczone przez wiek człowieka, który nakłada kres ludz-

³¹ X. LEON-DUFOUR, *Odpoczynek*, STB, s. 605–606.

³² M. FILIPIAK, *Biblia o człowieku*, Lublin 1979, s. 271; S. EHRLICH, *Biblia o kobiecie*, RBL 6 (1975), s. 248; J. CHMIEL, *Zadania rodziców w świetle Pisma Świętego*, RBL 4 (1977), s. 214–215.

³³ LXX ma w tym wierszu: ἀντιλαβού ἐν γήρα πατρός σου („zrozumiej w starości ojca swego”), TH ma: „weź sobie do serca cześć swego ojca”; GESENIUS, *dz. cyt.*, s. 198-199.

kiemu życiu. Jest to szczególnie widoczne w starości (grec. γῆρας), która jest etapem życia ludzkiego naznaczonym nie tylko bogatym doświadczeniem i niejednokrotnie mądrością ale również wiąże się z licznymi dolegliwościami, związanymi z wiekiem. Jest to etap dość uciążliwy dla człowieka. Człowiek w starości czuje, że opuszczają go siły (Ps 71,9; Koh 12,5) i że dla niego nic nie ma już powabu (2 Sm 19,36). Równocześnie człowiekowi starszemu zagraża niebezpieczeństwo zamknięcia się przed wszelką nowością, zamiast otwarcia na prawdę. Dlatego człowiek w starości powinien być wspomagany szczególnie ze strony swoich dzieci. Chociażby niektórzy starcy byli zepsuci i gorsząco niesprawiedliwi (Syr 25,2; Dn 13,5), siwe włosy zasługują na szacunek (Kpł 19,32) i dzieci powinny wspierać swych rodziców w podeszłym wieku³⁴

Myśl ta jest również pokazana w Syr 3,13a:

Nawet jeśli osłabnie jego umysł, okazuj mu wyrozumienie,
i nie pogardzaj nim, gdy sam jesteś w pełni sił

Starość wiąże się niejednokrotnie nawet z utratą zdolności prawidłowego rozumowania. Ojciec chory lub stary może „tracić pamięć” (hbr. עִוְרָה מִדָּבָר, dosłownie „nie domaga na umyśle”). Jest to przypadek, który lekkomyślny syn mógłby wykorzystać dla siebie, przejmując władzę ojcowską i odnosząc się do ojca w sposób niewłaściwy³⁵

Rozum (grec. σύνεσις) jest konieczny do właściwego poznania osób i rzeczy. Człowiek żyjąc w otaczającym świecie musi posługiwać się rozumem, aby prawidłowo poznać rzeczywistość. Starość może ograniczać (ἀπολείπω) tę zdolność poprzez zaburzenia w funkcjonowaniu rozumu. Człowiek wówczas nie tylko błędnie poznaje rzeczywistość ale również jego zachowanie może być przykre dla drugich. To z kolei jest wezwaniem do okazywania życzliwości takiemu człowiekowi, a nawet przebaczenia (συγγνώμη). Takiej sytuacji doświadczają głównie dzieci wobec rodziców. Stąd zawołanie Syrach, aby dzieci okazywały wyrozumiałość swoim rodzicom, będącym już w podeszłym wieku³⁶

³⁴ F.M. LACAN, *Starość*, STB, s. 906–907.

³⁵ H. KREMERS, *Die Stellung des Elterngelobtes im Dekalog*, EvTh 4 (1961), s. 146n; H.W. WOLFF, *Antropologie des Alten Testaments*, Berlin 1980³, s. 170.

³⁶ Problem przebaczenia jest nierozzerwalnie związany z winą, którą człowiek zaciąga wobec innego człowieka, a tym samym wobec samego Boga. Wina jest związana w sposób nie-

W Starym Testamencie spotyka się ograniczenie zemsty wyznaczone przez prawo nie tylko w formie tak zwanej odpłaty (Wj 21,25), ale także w formie zakazu okazywania nienawiści bratu albo żywienia jakichkolwiek niechęci do najbliższych (Kpł 19,17-18)³⁷ Szczególnie jest to widoczne u Sy-racha, który ukazuje związek pomiędzy przebaczeniem, jakiego człowiek udziela człowiekowi, a przebaczeniem, o które człowiek prosi Boga (Syr 27,30–28,7). Księga Mądrości uzupełnia tę lekcję przypominając sprawiedliwemu, by w swych wyrokach brał sobie za wzór miłosierdzie Boże (Mdr 12,19.22).

Dlatego tak ważne jest przebaczenie i wyrozumiałość okazywana swemu ojcu w starości, gdy jest on narażony na nieprawidłowe funkcjonowanie swoich zdolności umysłowych, co wiąże się niejednokrotnie z przykrościami wyrządzanymi przez niego swojemu najbliższemu otoczeniu.

3. Skutki szacunku i czci okazywanych rodzicom

Zależność miłosierdzia okazywanego ojcu od miłosierdzia otrzymanego od Boga, przedstawia Syr 3,14:

Sprawiedliwość względem ojca nie będzie wymazana,
ale zostanie przyjęta jako pokuta za grzechy.

Tekst hebrajski używa w tej sentencji wyrazu **יָצַדְתָּ**, na określenie postawy wobec ojca. Wyraz ten oznacza sprawiedliwość, w tym przypadku okazywaną ojcu, która nie tylko, że nie będzie zapomniana ale usunie grzech i zajmie jego miejsce. Określenie „sprawiedliwość” odnoszone do ludzi, jest

unikniony z egzystencją człowieka, który nie jest w stanie sam się od niej uwolnić. Zakłóca ona jedność człowieka z Bogiem, natomiast przebaczenie na nowo przywraca harmonię; por. E. BECK, *Przebaczenie*, PSB, kol. 1067. Przebaczać grzechy może człowiekowi jedynie Bóg (Wj 34,9; Jr 5,1; Ps 31,5; 2 Sm 11,13). Nie zamierzając gubić człowieka, ani okazać mu wzgardy, Bóg niejako stwarza go na nowo, oczyszczając z grzechów i napelniając radością jego skruszone i upokorzone serce (Ps 51,10-14; 32,1-11); por. J. GUILLET, M.F. LACAN, *Przebaczenie*, STB, s. 800. Przebaczenie jest wyrazem ogromu miłosierdzia Bożego. Bóg bowiem przebacza każdemu, kto się nawraca i okazuje skruchę za grzechy. Ta postawa Boga jest równocześnie zachętą i przykładem do przebaczenia win swoim bliźnim.

³⁷ S. ŁACH, *Znaczenie wyrazu „rea” w przykazaniu miłości bliźniego Kpł 19,18bn*, RTK 19 (1972), s. 21–23.

nazwą wieloznaczną. W sensie jurydycznym sprawiedliwość oznacza zasadę regulującą wzajemne ustosunkowanie się ludzi do siebie (Hi 8,3; 35,8; Koh 5,7; Syr 38,33). Człowiekiem sprawiedliwym był więc ten, kto zachowywał prawo (Wj 23,6-8), kto był uczciwy w wykonywaniu swych obowiązków (Kpł 19,15.36). Z czasem zakres terminu sprawiedliwość, został poszerzony. Jeszcze przed niewolą babilońską sprawiedliwość oznaczała dokładne przestrzeganie nakazów religijnych (Ez 3,16-21; 18,5-24). Sprawiedliwy to pobożny, sługa nienaganny, przyjaciel Boga (Prz 11,10; Rdz 7,1; 18,23-32). To pojęcie sprawiedliwości jest widoczne po niewoli w lamentacjach (Ps 18,21) i w hymnach (Ps 15,1-2; 24,3-4)³⁸ Dlatego odnoszenie sprawiedliwości do postępowania zgodnego z Prawem Bożym, które mieści w sobie mądrość Bożą, cechuje zwłaszcza pobożność judaistyczną po niewoli babilońskiej (Prz 11, 4-5)³⁹ Sprawiedliwość człowieka w takim ujęciu oznacza w pismach starotestamentalnych, całościową postawę człowieka zgodną z wolą Bożą (Pwt 6,25)⁴⁰

Syrach z kolei rozumie sprawiedliwość, jako stan wewnętrznego życia moralnego, wyznaczony właściwym ustosunkowaniem się syna do ojca. Wykorzystując myśl ksiąg mądrościowych, które zawierają wzbogacone pojęcie sprawiedliwości, rozumianej nie tylko jako element regulujący stosunki pomiędzy ludźmi, ale także jako mądrość wprowadzaną w życie. Widoczne to jest w takich cnotach, jak umiar czy roztropność.

Sprawiedliwość z czasem staje się synonimem miłosierdzia (Tb 7,6; 9,6; 14,9; Mdr 12,19; Syr 3,30). Za takie uczynki należy się zapłata. Ważną rolę spełnili w tej płaszczyźnie ludzie odpowiedzialni za przestrzeganie prawa⁴¹ Również Bóg zwraca szczególną uwagę na sprawiedliwość. Dokonanie jakiegoś czynku miłosierdzia uchodzi za sprawiedliwość w „oczach” Jahwe, dającą się oddać terminem zasługa (Pwt 24,13; 6,24-25). Sprawiedliwość jest więc powiązana z miłosierdziem jako przejawem mądrości i dobroci.

Tekst grecki na oznaczenie miłosierdzia w tej sentencji używa terminu ἐλεημοσύνη. Wyraz ten oznacza miłość wyrażoną poprzez okazywane współ-

³⁸ A. DES, *Sprawiedliwość*, STB, s. 899.

³⁹ W. GRASSOUW, J. DE FRAINE, *Gerechtigkeit*, BL, s. 558n.

⁴⁰ O. KAISER, *Sprawiedliwość człowieka*, PSB, kol. 1227.

⁴¹ M. STUMPF-KONSTANZER, *Wymierzanie sprawiedliwości*, PSB, kol. 1437.

czucie, litość⁴² Stary Testament rozszerza stopniowo miłosierdzie wobec wszystkich ludzi, chociaż początkowo powinno ono obejmować swym zasięgiem tylko współrodaków (Pwt 7,2)⁴³ Jednakże doświadczenie Bożego miłosierdzia przez człowieka, również gdy Bóg pochyła się nad grzesznym człowiekiem (Ps 107,1; Wj 3,7-8; Sdz 2,18; Jr 31,20; Oz 11,8; Iz 49,14)⁴⁴, jest przynagleniem do okazywania miłosierdzia wobec człowieka. Szczególnie prorocy domagali się, żeby doświadczenie miłosierdzia Boga znajdowało wyraz w codziennym postępowaniu ludzi wobec siebie, w społecznej sprawiedliwości i w miłosierdziu (Iz 1,17; Oz 6,6).

Syrach podkreśla tutaj znaczenie religijne sprawiedliwości, przyznaje jej moc usuwania grzechów. Wyraz hebrajski חַסְדִּים , podobnie jak grecki $\epsilon\pi\iota\lambda\acute{\iota}\theta\omega$, w odniesieniu do grzechów, podkreśla ideę ich usuwania, odpuszczania, gładzenia, itp. Miejsce dawnych grzechów zajmuje ($\text{π}\rho\acute{o}\sigma\alpha\nu\omicron\iota\kappa\omicron\delta\omicron\mu\acute{\epsilon}\omicron\mu\alpha\iota$) we wnętrzu sprawiedliwość. Zostanie ona synowi przydzielona. Hebrajskie עֲשֵׂה , oznacza działanie zasadzania jak drzewo (Kpł 19,23; Koh 2,5; Rdz 21,33; Pwt 16,21), plantacja (Iz 17,10), czy ogród (Rdz 2,8), bądź winorośl (Rdz 9,20; Prz 31,16).

Ściśle z Syr 3,14, powiązana jest Syr 3,15:

W dzień ucisku przypomni ona ciębie,
i stopi twe winy, jak żar słońca — szron.

W sentencji tej Syrach przyznaje sprawiedliwości i miłosierdziu także moc ratowania syna w trudnych sytuacjach życiowych, będących następstwem popełnionej winy. Jest tu mowa o dniu ucisku (grec. $\acute{\eta}\mu\acute{\epsilon}\rho\alpha\ \theta\lambda\acute{\iota}\psi\epsilon\omega\varsigma$). W kontekście wiersza 13,15b termin $\theta\lambda\acute{\iota}\psi\iota\varsigma$ należałoby rozumieć jako dzień klęski, nieszczęścia, jakie spadają na grzesznika.

Człowiek stale doświadcza różnorodnych klęsk i nieszczęść w formie wojny, głodu, powodzi, burz, pożarów, chorób i śmierci. Każda klęska jest zachwianiem równowagi, jest ona ciężką karą w tym sensie, że ostatecznie również rodzi się jako następstwo grzechu człowieka. Znaczenie klęsk polega na tym, że stanowią one, od czasów egipskich (Wj 7–10), poprzez proroków (Ez 14,21; 28; Iz 24; So 1,2-3) aż do literatury madrościowej (Mdr

⁴² M. LESETRE, *Misericorde*, DB 4, cz. II, kol. 1130–1132.

⁴³ A. OHLER, G. HIERZENBERGER, *Miłosierdzie człowieka*, PSB, kol. 736–737.

⁴⁴ J. CAMBIER, *Miłosierdzie*, STB, s. 479–481.

10–19), część wielkiego sądu Bożego⁴⁵ Syn szanujący ojca będzie przed nimi osłonięty wysłużoną sprawiedliwością, która usuwa winę, często będącą powodem tych nieszczęść.

Aby swoim słowom nadać większą wyrazistość, Syrach ilustruje to obrazem ciepła, pięknej pogody (grec. εὐδία) i szronu (παρέτος), który nie może się ostać w taką pogodę. Podobnie jest ze sprawiedliwością, która usuwa wszelką winę. Poprzez winę (hebr. חַטָּאָה) należy rozumieć grzechy (grec. ἀμαρτίαι — por. Ps 31,1-2; Iz 65,7-8; Mi 7,19) i ich następstwa, które obciążają człowieka i ściągają na niego kary⁴⁶ Według Syracha, grzechy i ich następstwa zostają usunięte (ἀνάλυσις), jeśli syn opiekuje się niedołącznym ojcem.

W nauce o nadużyciach w mowie, mającej charakter przestrogi przed przykrymi następstwami braku rozwagi w stosowaniu przysięgi, grubiaństwa i bezwstydzie (23,7-15), znajduje się także fragment nawiązujący do rodziców.

Wspomnij na ojca i matkę swoją,
gdy będziesz razem z możnymi,
żebyś przypadkiem nie zapomniał się w ich obecności
i żebyś z przyzwyczajenia jakiegoś głupstwa nie popełnił:
bo wtedy wolałbyś nie być zrodzonym
lub przeklinałbyś dzień swego narodzenia.

Jest to napomnienie, wzywające do rozważnego używania słów o otoczeniu dostojników, w czym może być pomocna pamięć o ojcu i matce. W sentencji Syr 23,14, autor zwraca uwagę na stałe pamiętanie o swoich rodzicach, zarówno o ojcu, jak i matce, ze względu na ich trud, jaki włożyli w zrodzenie i wychowanie człowieka, zapewniając mu niejednokrotnie wykształcenie i pozycję społeczną. Szczególnie łatwo zapomnieć o wdzięczności wobec rodziców, gdy przebywa się w gronie ludzi możnych, dostojnych. Bardzo podobne pouczenie znajduje się w Prz 23,1-8. Dotyczy ono dobrego zachowania się przy stole, gdy gospodarzem jest człowiek możny. Należy stale mieć świadomość w takiej sytuacji, znaczenia i godności człowieka możnego. W takiej sytuacji bardzo ważna jest kultura zachowania się przy stole, której przejawem jest wstrzemięźliwość w spożywaniu pokarmów. Co więcej, nie należy nawet pożądać dóbr zastawionych na stole.

⁴⁵ J. CORBON, *Kłeska*, STB, s. 374.

⁴⁶ W. EICHRODT, *Sünde im AT*, BL, s. 1669–1670.

Jeszcze bardziej obszerny fragment, dotyczący domowego wychowania zachowania się przy stole, zawiera Syr 31,12–32,13. Syrach jest nauczycielem dobrego życia na co dzień, w skład którego wchodzi również umiejętność poprawnego zachowania się przy stole i znajomość zasad ogłady towarzyskiej. Bardzo ważnym elementem jest unikanie błędów zachowania się w czasie biesiady u człowiek możnego. Syrach przestrzega przed prostackim wyrażaniem zachwyty wobec suto zastawionego stołu. Należy koniecznie uważać na gesty gospodarza, a także liczyć się ze współbiesiadnikami, wobec których należy zachować daleko idącą grzeczność. Konieczne jest unikanie nadmiernego łakomstwa i obżarstwa. Szczególnie niebezpieczny jest brak umiaru w picu wina, ponieważ prowadzi to często do grzechów nieczystych. Dlatego też umiejętność zachowania się przy stole jest wskaźnikiem kultury wychowania rodzinnego i świadczy o pamięci wobec rodziców, dzięki którym człowiek nabył tak dobrych manier. Konieczne jest więc, aby uczestnicy uczt urządzanych zwłaszcza przez ludzi możnych i wpływowych, odznaczali się szczególną karnością i ogładą towarzyską, ponieważ przy jedzeniu i picu człowiek lekkomyślny i łatwowierny łatwo może się zdradzić i zamiast radości przynieść szkodę.

W pouczeniu na temat wstydlivości, gdzie Syrach wymienia szereg sytuacji, w których człowiek powinien kierować się wstydem (41,16–42,8) występuje także następujący fragment.

Wstyďte się przed ojcem i matką nierządu.

Syr 41,17a wzywa do przestrzegania zasad wychowania przekazanych przez rodziców. Człowiek powinien zachować poczucie wstydu (grec. αἰσχύνῃ) wobec swoich rodziców. Słowo określające wstyd w języku biblijnym jest bardzo zbliżone swą treścią do pojęcia frustracji i zawodu. Ma ono wielorakie odniesienia i jest głównie powiązane z cierpieniem⁴⁷

⁴⁷ Według biblijnego sposobu myślenia, każde ludzkie cierpienie, doznawane na oczach innych ludzi, pociąga za sobą jakby z konieczności osąd otoczenia, a zatem pozostaje w pewnym związku z przeżyciem wstydu. I dlatego pojęcie wstydu i sądu są tak często ze sobą połączone. Wstyd jest związany na przykład z klęską. Człowiek opierając się na czyjejś pomocy, doświadcza zawodu. Traci się wówczas „głowę” i upada na ziemię, co daje innym okazję do śmiechu. Można wyciągnąć wniosek, że wstyd łączy się z pojęciem oparcia na czymś (Ps 22,4-5), z pojęciem nadziei, ufnej wiary. Sprawiedliwy w takich sytuacjach, w których inni odwracają się od niego (Iz 53,3; Mdr 5,5; Ps 22,7; 109,25), szuka oparcia w Bogu. Gdyby to się okazało

W sposób szczególny wstyd jest związany z płciowością człowieka. Jest tak od momentu grzechu pierworodnego, który zniszczył harmonię w człowieku, jak również prawidłowe odniesienie do drugiego człowieka. Wstyd związany z płciowością polega na tym, że człowiek poprzez ubranie pragnie ukryć przed wzrokiem drugiego te części ciała, które w sposób szczególny stanowią o jego seksualności. Dlatego nagość jest uważana w Piśmie Świętym za szczególne wezwanie do wstydu⁴⁸. Rozebranie do naga będzie więc powodem do wstydu, którym będą karane kobiety w Izraelu lub gdzie indziej (Ez 23,29; Iz 47,1n). Wstyd jest również związany z niepłodnością (Iz 4,9; Rdz 30,23).

Szczególnym wezwaniem do wstydu jest grzech nierządu (grec. πορνεία). Hebrajski źródłosłów tego pojęcia znaczy „obcowanie z nierządnicą”, jak również odwrócenie się od Jahwe⁴⁹. Ościenne ludy Izraela w znacznym stopniu utożsamiały siły natury z bóstwem⁵⁰. Płciowość była w ich rozumieniu po prostu środkiem osiągnięcia zjednoczenia z bóstwem. Stąd w obyczajowości starożytnego Wschodu bardzo trudno odróżnić prostytutkę kultyczną od świeckiej⁵¹.

nieskuteczne, doznałby wstydu, lecz Bóg jest mocnym oparciem (Ps 25,2n; 22,6; Iz 49,23; por. P. BEAUCHAMP, *Wstyd*, STB, s. 1077. Falszywe oparcie się na kimś, przymnaża wstydu (Iz 20,5; 30,3; Ps 6,11; 70,4). Powodem wstydu jest triumf tego, którego chcieli zobaczyć w poniżeniu. Wstyd wiąże się również z bałwochwalstwem (2 Sm 2,8; Mdr 4,11; Iz 41,23-24; 44,19), jak również z reakcją człowieka na winę odczuwaną wobec Boga (Ezd 9,6; Jr 3,25; Dn 9,7); por. G. HERRGOTT, *Wstyd*, PSB, kol. 1425. Brak wstydu z powodu własnej winy jest znakiem zaślepienia i niechęci do pokuty (Jr 3,3; 6,15). Wstyd i hańba ogarnie tych, którzy na sądzie zostaną zdemaskowani i doznają całkowitego upadku (Ps 35,4; 71,13; 97,7).

⁴⁸ M. LURKER, *Nagość*, w: *Słownik obrazów i symboli biblijnych*, Poznań 1989, s. 133.

⁴⁹ P. TRUMMER, *Nierząd*, PSB, kol. 816.

⁵⁰ M. KOCH, *Die Propheten*, t. I, Stuttgart 1987, s. 92, 96.

⁵¹ Prostytucja kultyczna była uprawiana od dawna w religiach Egiptu, Babilonu a zwłaszcza Kanaanu. Kobiety i mężczyźni, oddawali siebie w obrzędzie „świętych zaślubin”, w sanktuariach, aby okazać cześć bóstwu i zapewnić urodzajność i płodność krajowi i ludowi. Pod wpływem obyczajów kananejskich, prostytutka kultyczna przeniknęła i do Izraela. Jednak zdecydowanie sprzeciwiali się jej prorocy (Oz 4,12-14), zakazywało Prawo (Pwt 23,18-19; Kpł 19,19) i rozporządzenia niektórych królów (1 Krl 15,12; 22,47); por. G. HERRGOTT, *Prostytucja kultyczna*, PSB, kol. 1064. Dlatego właśnie Izrael ze swoim pojęciem Boga, absolutnie pozbawionym cech płodności, był tak bardzo uwrażliwiony na wszelką formę prostytutki, ponieważ była ona związana z wyznaniem wiary obcych kultów. Ocena prostytutki w Starym Testamencie jest jednoznaczna. Z jednej strony fanatyczna walka przeciwko „wyzynom” (G. HERRGOTT, *Wyzyny*, PSB,

Cały Stary Testament, szczególnie natomiast Prawo i Prorocy, zdecydowanie potępiają cudzołóstwo (Wj 20,14; Pwt 5,18; Jr 7,9; Ml 3,5). Za taki czyn przewidziana jest śmierć przez ukamienowanie. Cudzołóstwem jest obcowanie fizyczne zameżnej kobiety z jakimkolwiek mężczyzną. Jest to akt gwałcający przynależność żony do męża, bądź narzeczonej do narzeczonego (Kpł 20,10; Pwt 22,12-13). Żona występuje tu więc jako rzecz męża (Wj 20, 17), a nie jako osoba, z którą współżyje on w wierności i wzajemnej miłości (Rdz 2,23-24). Owo poniżenie godności kobiety jest związane ze zjawiskiem poligamii, właściwym potomstwu Kaina, naznaczonego piętnem gwałtu⁵². W odniesieniu do mężczyzny, za cudzołóstwo uważa się pozamałżeńskie współżycie z kobietą zameżną albo zaręczoną. Ponieważ dozwolone zostało wielożeństwo, mężczyzna godzi w małżeństwo bliźniego tylko wtedy, gdy narusza jego prawo własności⁵³. Niestety wielożeństwo było przez długi czas tolerowane (Pwt 21,15; 17,17; Kpł 18,18). Oprócz naruszenia prawa, za cudzołóstwo uważa się też grzech przeciwko wymaganej przez Boga czystości. Prorocy ponadto, widzą w cudzołóstwie niedochowanie wierności przez małżonków a mężczyznę, uznają za tego, który rozbija własne małżeństwo.

Często symbolika małżeństwa oraz cudzołóstwa służyła prorokom za przykład oddania związków człowieka z Bogiem (Oz 2,21-22; Iz 54,5-6). Niewierność ludu piętnują oni jako cudzołóstwo i nierząd (Oz 2,4), ponieważ lud oddaje się kultowi bożków, jak nierządnica swym partnerom — dla korzyści (Oz 2,7; 4,10; Jr 5,7; 13,27; Ez 23,43-44; Iz 57,3).

Także mędrcy ukazują wielkie zło, jakim jest cudzołóstwo (Prz 6,24-29; Syr 23, 22-26) i zachęcają męża, by zachował miłość dla oblubienicy swej młodości (Prz 5,15-19; Ml 2,14-15). Co więcej, potępiają nawet uczęszczanie do nierządnic, chociaż w ówczesnym rozumieniu, takie postępowanie nie czyniło mężczyzny cudzołożnikiem (Prz 23,27; Syr 9,3.6).

kol. 1447) jako miejscom kultu natury i obrzędy oczyszczenia świątyni, w której niekiedy mogły się „zagnieździć” także nierządnice. Z drugiej natomiast strony, zupełnie naturalny sposób mówienia o obecności nierządnic i obcowaniu z nimi. Zasadniczo uznawana równość płci jest stale kwestionowana przez samo przez się zrozumiałe obcowanie mężczyzny z nierządnicami (P. TRUMMER, *Nierządnica*, PSB, kol. 817).

⁵² M.F. LACAN, *Cudzołóstwo*, STB, s. 170.

⁵³ C. BREUER, *Cudzołóstwo*, PSB, kol. 202–203.

Dlatego tak ważne jest zachowanie czystości seksualnej, a każdy czyn jej przeciwny, czyli nierząd, powinien wzbudzać wielkie poczucie wstydu przed własnymi rodzicami, którzy wiele trudu włożyli w wychowanie dziecka, aby żyło ono w czystości seksualnej.

* * *

Powyżej przeprowadzona analiza szeregu sentencji, podejmujących problematykę czci i szacunku należnego rodzicom ze strony dzieci, jako przejaw właściwego ich wychowania, wskazuje, że każdy człowiek jest zobowiązany do takich właśnie zachowań. Winny się one wyrażać w udzielaniu wszelkiej pomocy swoim rodzicom, niezależnie od sytuacji. Należy bezwzględnie zabiegać o zapewnienie należyj im czci. Co więcej, ten szacunek nie powinien nigdy zaniknąć, nawet jeśli rodzice w podeszłym wieku narażeni są na szereg niedogodności wynikających z osłabienia ich sprawności życiowych. Wówczas tym bardziej należy im okazywać szacunek przez większą wyrozumiałość. Takie postępowanie dzieci wobec rodziców, będzie traktowane przez Boga, jako jedna z najskuteczniejszych form pokuty za grzechy. Ponadto okazywanie rodzicom szacunku i czci zapewni człowiekowi błogosławieństwo i długowieczność. Nieustanna pamięć o szacunku należnym rodzicom, uchroni przed niestosownym zachowaniem w szerszym i zaszczytnym gronie ludzi, oraz przed grzechem nierządu.

Te właśnie zasady dotyczące czci i szacunku okazywanego rodzicom, jako przejawu właściwego wychowania, są tak zachęcające, że wszelkie próby zrezygnowania z nich mogą wskazywać jedynie na głębokie niezrozumienie istoty procesu wychowawczego ze strony tych, którzy podejmują takie próby.

A Signs of Reverence and Respect Showed to Parents as a Result Proper Education of a Child According to Sirah

SUMMARY

One of a basic subject, which draws human's attention at present times is a problem of a proper education of children in a family and results of this process. The reflection about this is very important, especially in front of wrong behaviour many

young people. This is why it should be showed the right source of proper directions about bringing up the children. One of them is the Book of Sirah, which is a part of the Old Testament. This means, that the Book of Sirah as God's revelation, contains His Word, which is the truth. In this context, this Book could be very helpful to show some aspects of parent's dignity as educators. A very accurate analysis of some sentences about this subject and included at this source shows, that children should show signs of reverence and respect belonged to their parents. First of all, the Book of Sirah gives a general encouragement to this. Children should show respect to their parents in order that to receive God's blessing. Of course, there are some concrete forms of this, such a serving to them, listening to, compassion, not to despise them. These forms of reverence might bring good results for a child. For example: wipe of many sins, real joy and a long life. More over, it also will help to live in sexual purity. Thus, the truths showed at the Book of Sirah seemed to be proper also nowadays at the process of family education.